

АРХІВИ. ПУБЛІКАЦІЇ

УДК. 821.161.2 Чендей І.

С. С. КІРАЛЬ

м. Київ

lingvo_dek@ukr.net

КИЇВСЬКІ СТЕЖКИ ІВАНА ЧЕНДЕЯ: АРХІВИ ТА ДОКУМЕНТИ

Увазі читача пропонується перша із циклу статей, у якій автор знайомить дослідників з архівними матеріалами про життя і творчість Івана Чендея, відомого українського письменника. У поданій статті проаналізовано та прокоментовано неопубліковану рецензію К. Волинського на рукопис збірки І. Чендея «Казка білого інею».

Ключові слова: архів, рецензія, повість, оповідання, коментар.

Видавнича історія книжок І. Чендея заслуговує на окреме докладне вивчення в аспекті проблеми ідеологічної цензури за радянських часів. Після публічних розносів за роман «Птахи полишають гнізда» (1965) та збірку «Березневий сніг» (1967) І. Чендея не допускали до друку майже упродовж десяти років. «Нарешті запалено зелений вогник, – писав він у листі до О. Гончара від 27 січня 1981 року, – і піднято загати. У 1977 [р.] вийшла збірка нарисів «Свалявські зустрічі», у 1979-му «Теплий дощ» у «Р[адянському] п[исьменнику]» і «Казка білого інею» в «Карпатах», а оце нова книжка знову в «Карпатах» – «Кринична вода» [14, 11]. Зрозуміло, що за ці роки, будучи позбавлений роботи, зізнавався письменник тому ж О. Гончареві, він «багато мучився, бідував, зазнавав злиднів, але й працював. Не чув бідності, яка прийшла б до душі або серця навіть тоді, коли був позбавлений можливості і зовсім елементарної – купити бажану книжку чи платівку» [14, 11]. Згадуючи з відстані літ цькування за збірку «Березневий сніг», І. Чендей визнавав, що у своїй поведінці тоді «не скрізь був достатньо мудрим і поміркованим. Не в усьому, певно, був і правий», та залишався твердо переконаним у тому, що якби знову «брався за «Березневий сніг» порядком його творення, написав тільки так, як уже написав. Життя і набутий досвід довели: Каламарі живі і каламарщини стільки, що годі» [14, 11]. На жаль, у «різних проявах і видах» Каламарі живуть і понині, не зникла й «каламарщина».

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України зберігається видавнича рецензія відомого літературознавця і критика, наукового співробітника Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України Костянтина Петровича Волинського (27.01.1922–19.12.2007) на рукопис повісті І. Чендея «Казка білого інею» та двох його оповідань «Цимбала» і «Теплий дощ». Як згадує вдова ученого Валентина Яківна, що із І. Чендеєм їх родина запізналася десь на початку 60-х років минулого століття. Буваючи в Києві, він навідувався до Волинських, гостював у них на дачі під Києвом, щиросердно приймав їх в Ужгороді. Збереглося їхнє листування, у родинній бібліотеці Волинських є книжки з оригінальними дарчими надписами І. Чендея [5, 84–85].

Листи І. Чендея, усні спогади Валентини Яківни дають підстави стверджувати, що письменник дорожив дружбою з К. Волинським, завжди прислухався до думки знаного критика, знавця української літератури, автора багатьох статей і монографій, академічної історії української літератури у 8-ми томах. Приваблювали й чисто людські риси вдачі Костя Петровича, який походив із знаної родини відомого українського вченого-літературознавця Петра Костянтиновича Волинського (1(13).02.1893–12.04.1982).

З 26 серпня 1941 р., тобто перших днів Другої світової війни, К. Волинський пішов на фронт (командир відділення розвідки, згодом командир взводу), воював у складі військ 1-го Українського фронту. Був тричі тяжко пора-

нений і один раз контужений. Закінчення війни зустрів у м. Глейвіц (Сілезія), де бійці підлеглої йому батареї, як писав в автобіографії, забрали з його відома корів на одній із ферм, за що К. Волинського виключили з «кандидатів у ряди ВКП (б) (вступив у 1944 році) і віддали під суд» [архів авт. ст.]. Виправно-трудова робота відбував як маляр і тесля на будівництві у Москві, а в грудні 1948 року його достроково звільнили (засуджений на 4 роки), невдовзі зняли й судимість за амністією. В автобіографії, складеній 20 квітня 2001 року, К. Волинський писав, що йому як літературознавцю та критикові доводилося за життя робити або «критичну приписку» того чи іншого митця в українській літературі, наприклад, Ірини Вільде, Григорія Тютюнника, або «пристрасно-аргументовано захищати талановитого письменника (його творів) від несправедливої кон'юнктурної критики (скажімо, тих же високохудожніх «Сестер Річинських» Ірини Вільде, талановитішого з українських романів другої половини ХХ ст. – «Виру» Г. Тютюнника чи піддаваних несправедливому остракізму деяких творів В. Земляка, І. Чендея, Б. Харчука» [архів авт. ст.]. Він зазначав, що за тих суспільних обставин намагався не лише потвердити відданість справі рідної літератури, а й задекларувати свою громадянську позицію. Вона виявлялася в тому, що як критик прагнув «донести до широкого читацького загалу краще з [...] художніх набутків, помічати й підтримувати примітніші, перспективні явища й тенденції [...] розвитку», а почасти «(наскільки це було можливим) й національні начала» в літературі. Помітивши обдарованого письменника, особливо молодого, К. Волинський всіляко підтримував його не лише «на початках [...] творчого шляху», а й надалі постійно «критично супроводжував у їхніх художніх пошуках». За приклад називає Б. Харчука, О. Сизоненка, почасти й В. Земляка, І. Чендея [архів авт. ст.]. Про шляхетність і порядність К. Волинського свідчить і його заява про вихід на пенсію, у якій клопатав про звільнення з роботи через неможливість належно писати наукові праці. Достеменно невідомо, чи знав І. Чендей про ті штрихи біографії вченого й критика, але чуйність, доброзичливість, добрий гумор і людяність К. Волинського, про які згадують співро-

бітники Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України, не могли йому не імпонувати. Ця щира дружба і взаємна симпатія – не випадкові, адже життя І. Чендея, про що писав ув одному із листів до К. Волинського, було теж доволі «крутим і добре приправленим гіркою змалку, [...] чимало дало [...] і того, що зветься бідом» [10].

Саме до К. П. Волинського І. Чендей звернувся за підтримкою, коли написав свій роман «Птахи полишають гнізда». Перші читачі, як писав у листі до К. Волинського від 11 квітня 1964 р., П. Лінтур, Л. Балла, М. Кречко та ін. творчі люди, що зналися на слові, прихильно оцінили твір. Та попри те він хотів почути думку людини, яка «пильно стежить за літературним процесом на Закарпатті, на Україні в цілому», адже «випускаючи корабля на великі води (хотів би випустити!), просив би Вас сказати про цього корабля своє тямуще слово», яке для видавців стало би «семафором, що відкривав би роману путь до верстата, потім до читача» [10].

Своїм романом І. Чендей прагнув відкрити Закарпаття «цілому світові, чи бодай Європі [...] на весь його великий і чарівний зріст, з багатством душі людей, з деякою незвичайністю звичаїв», а закарпатців – людьми «безмежно щирими і довірливими, творчими своїм духом, працьовитими, багатими у фантазії, мудрими...». Заради цього, зізнавався І. Чендей К. Волинському, був «готовий працювати до самозабуття і отупіння», адже мав намір написати «широке художнє полотно» у двох книгах «Зелена Верховина», перша із яких – роман «Птахи полишають гнізда», друга – «Нова днина».

І. Чендей відверто писав, що у процесі роботи над першим епічним твором зустрів немало труднощів, бо саме тут, наголошував він, проявляється велике вміння письменника «будувати, зв'язувати до купи, переплітати», а брак такого досвіду вплинув на те, що не всі сторінки роману досконало виписані, не всі «вдалися». Тому й звертався до київського критика з проханням, попри дружні стосунки, залишатися таким, яким знав його завжди, коли йшлося «про інтереси ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРАТУРИ!», бути «нешадним, безкомпромісним». І. Чендей вважав, що справжнє «мистецтво [...] не терпить поступливості, м'якості» [10]. Вод-

ночас в особі К. Волинського бачив не лише принципового критика, а й щирого, тактовного порадника, що мав «добрий естетичний смак». У цьому контексті варто згадати мало-відомий факт, коли І. Чендеєві у 1968 році довелося готувати видавничу рецензію на рукопис роману Д. Бедзика «Украдені гори», на полях якого полишив чимало зауважень, які автор здебільшого врахував і прийняв без образи. У березні 1973 року Д. Бедзик надіслав йому цей твір, виданий «Советским писателем» у Москві в перекладі М. Чечановського. І. Чендей у листі до Д. Бедзика від 20 березня 1973 р. писав: «Напис на московському виданні діалогії мене розчулив. Певно, не багато літераторів, котрі можуть пам'ятати добром причинене, здавалось би, «зло». Адже, я був прискіпливим, ба навіть дошкульним Вашим рецензентом. Думав, звичайно, про те, що сумлінний, вимогливий до себе автор завше багато ще може зробити, коли слово про підготовку видання, коли рукопис ще на папері, не в металі» [12].

Отож, присуду про свій роман він чекав з неабияким хвилюванням, і кожного разу з нетерпінням поглядав на хвіртку, чекаючи приходу листоноші, й «розчаровано проводжав його очима», коли той «подавав одні газети, журнали, а листа не подавав», бо хотілося «якомога швидше почути слово людини, якій віриш, від якої чекаєш не тільки слова похвали чи схвалення, але й доброї, відвертої поради...» [10].

Невдовзі такий прихильний лист-рецензія К. Волинського надійшов адресатові (сподіваюсь його виявити в домашньому архіві, який упорядковує дочка письменника Марія Трещак). І. Чендей у листі до К. Волинського від 19 травня 1964 р. подає розлогу відповідь-коментар на ті «прямі, переконливі, доброзичливі критичні міркування» К. Волинського, які вважав «дорогоцінними» для подальшої своєї роботи над романом. Так, зокрема, він визнавав наявність у творі зайвої описовості, яка була «одною з основних вад твору», тому й намагався її усунути, і вже «перших 20 сторінок **шість раз переписав** (письмівка моя. – С. К.), вводячи нові деталі, викидаючи все-все, що йде від опису». Варто наголосити, що І. Чендей, надсилаючи роман, над яким працював 10 місяців, на рецензію К. Волинському, розу-

мів: не все йому вдалося, твір ще «потрібує великої і мозильної праці», бо на те «вона і є література, щоб творити її, забуваючи блага і легкість». Критик звертав увагу й на те, що у романі, з чим погоджувався його автор, чимало «випадкового, що втрачене чуття міри і щодо обсягу, і щодо співвідношення» окремих частин роману [10].

Бажання І. Чендея почути авторитетну думку К. Волинського було спричинене ще й тим, що здебільшого він писав новели та оповідання, а «великих полотен не будував ще». Творення роману (І. Чендей це добре усвідомлював) вимагає великого професійного досвіду, адже пишучи роман «Птахи покидають гніздо» (перший варіант назви), він «багато чого не знав [...], інколи не сподівався», **щоб** на цьому шляху його «стріне, як розів'ються ситуації». Написання великих художніх полотен, твердив письменник, потребує, окрім «уміння будувати велике», ще й умілого вияву «емоційності, естетичної сторони, чуттєвості, ліризму, драматизму, виклику на думку і роздуми, тощо, коротко кажучи – талант плюс розум». Імовірно, К. Волинський звертав увагу автора й на те, що у творі той подекуди «погрішив проти правди – суворої, грізної, невмолимої, десь унікав гострих кутів, сутичок, чи то внутрішнього, чи то навіть фізичного характеру» (визнавав це). До того ж, І. Чендей вважав цей роман до певної міри підсумком свого «літературного досвіду, що його набув досі».

Поради К. Волинського надихнули письменника. Працюючи над другим варіантом роману І. Чендей «немало передумав, переважив, переосмислив, переоцінив», фактично почав писати новий роман, прагнув зробити все, аби «не підвести, не забрати надію од Вас – чоловіка, якого люблю, якому вірю, від якого чекаю багато і багато», та найголовніше – «не підвести читача», дати йому «образ Верховини, верховинця, з його радостями і болями, сумнівами і переживаннями, великим благородством і душевною красою». Він прагнув якомога глибше «проникнути в душу» верховинця, бо до нього вже писалися твори на цю тему, але «без великого тепла і любові до героїв», для багатьох митців це «здавалось цілиною, яку можна підняти і яка обов'язково вродить, як кожна перележала і залежала зем-

ля». Мав рацію І. Чендей, що такі твори без «великого проникнення в душу» закарпатців всього-на-всього «звідували тимчасовий успіх», бо сам час був до них безжалісним, «він то зовсім відкидав, то вкривав корозією» такі твори.

Вихід у світ цього роману І. Чендея критика сприйняла загалом прихильно, у пресі з'явилося чимало позитивних рецензій та відгуків [8, 23–24]. Невдовзі твір було перекладено російською мовою й опубліковано на сторінках московського журналу «Дружба народів», у якому вміщено й розлогу статтю про цей твір відомого критика Г. Корабельникова під назвою «Король Лир Верховини» [6]. Кандидатуру І. Чендея як автора роману «Птахи полишають гнізда» за рішенням урядового республіканського комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка було включено у список номінантів на її здобуття у 1966 році, серед яких знані й відомі письменники – Т. Г. Масенко, П. Й. Панч, О. О. Сизоненко, Борис Тен, М. Томчаний, В. Кондратенко, І. Муратов, М. Тарновський (див.: «Літ. Україна» від 07 січня 1966 р.). Своє вагоме слово про роман сказав і К. Волинський у статті «Пытливим взглядом художника», опублікованій 24 лютого 1966 року на сторінках провідної ідеологічної газети «Правда Украины» у контексті обговорення творів-претендентів на цю високу нагороду.

На жаль, рідне Закарпаття в особі місцевих компатріотів та їх прислужників-критиків, на відміну від І. Чендея, на весь «великий», але далеко не «чарівний зріст» перед усім «цілим світом і Європою» показало мізерію своєї душі, інтелектуальну бідність і хворобливу фантазію. Так, зокрема, доцент Ужгородського університету Ю. Балєга 20 березня 1966 року на сторінках російськомовного випуску газети «Закарпатская правда» опублікував розгромну статтю «Ступки, мялки и духовный мир Пригар», про що вже писали дослідники творчості І. Чендея. Як зазначає М. Жулинський, у цій статті «...убогий, непрофесійний аналіз твору переплівся з іронічним глузуванням над величним світом звичаїв і традицій рідного люду» [4, 5]. Закрити романові «видавничий семафор» горе-критики не змогли, та робили все можливе, аби завадити випуску «великого корабля» Чендея-письменника «на великі води». Так, зокрема, згадана уже «За-

карпатська правда» (№ 19. – 23.01.1966. – С. 3) спромоглася лише на подачу скупої інформації про висунення їх земляка на здобуття премії імені Т. Г. Шевченка і вмістила невеличкий уривок із твору під оглавом «На Згариці-Пригариці». Цей підступний удар І. Чендей прийняв гідно, до своїх кривдників поставився навіть із співчуттям, про що свідчить його лист до К. Волинського від 27.05.1966 року [5, 85–90].

Та попри все К. Волинський й надалі рецензував нові твори письменника, ставав на його захист, коли компатріоти різних мастей і рангів цькували І. Чендея. Так, зокрема, він написав, як уже згадувалось вище, схвальну видавничу рецензію на рукопис збірки І. Чендея «Казка білого інею», яка побачила світ 1979 року в ужгородському видавництві «Карпати». Цю повість К. Волинський назвав серед кращих надбань так званого «почвеннического» «стилістично-змістового напрямку» у тогочасній літературі. Адже його представники, зокрема В. Распутін, А. Белов, В. Шукшин, В. Астаф'єв, Є. Носов – у російській літературі, М. Стельмах, Г. Тютюнник, Гр. Тютюнник, Є. Гуцало, О. Сизоненко, М. Томчаний – в українській, прагнули, зазначає дослідник, «розкрити першоджерела, першовитоки духовності та моральності» [1, арк. 1]. Вірність тому напрямку, наголошує рецензент, зберігає й І. Чендей, який «по-своєму розробляючи, осмислюючи та відображаючи його проблематику в її, так би мовити, сьогоднішньому переломленні (баченні, розумінні)» [1, арк. 2]. К. Волинський у цьому аспекті звертає увагу й на повість «Терен цвіте» та роман «Птахи полишають гнізда», у яких глибоке «художньо-філософське осмислення тематично-проблемної полоси, пов'язаної з народними першоджерелами і коріннями духовності і моральності, пов'язаної з дослідженням народного характеру» [1, арк. 2–3]. Варто наголосити, що К. Волинський фактично першим ввів «Казку білого інею» та інші твори І. Чендея у популярне тоді коло тогочасної новаторської «сільської» прози, а такий контекст, очевидний і цілком природний, заслуговує окремої розмови дослідників його творчого доробку.

На переконання К. Волинського, повість «Казка білого інею» «написана талановито», а

«образ Матері – верховинки Васи́лини – виписано справді вражаюче. Під пером письменника цей образ, з одного боку, набуває великої сили узагальнення, постає як типовий народний характер. [...] Нарешті, постає тут і вельми цікава паралель Мати – Земля, котрі дають життя всьому живому, зігрівають його своєю безмірною добротою, теплом свого серця...» [1, арк. 3]. Таке проникливе і вдумливе прочитання цього твору в контексті тогочасної радянської багатонаціональної літератури навело К. Волинського на цілком справедливу і слушну думку, що «після «Материнського поля» Ч. Айтматова ми ще не мали з такою мистецькою силою виписаного образу Матері, котрий дав оце Чендей у своїй повісті» [1, арк. 3]. Варто зауважити, що висока оцінка К. Волинським повісті І. Чендея «Казка білого інею» з посвятою «Пам'яті матері Васи́лини – незрівнянної у душевній красі» була об'єктивною і справедливою, адже згодом усі, хто писав про творчість митця, зокрема І. Дзюба [2], В. Дончик [3], М. Жулинський [4], В. Марко [7], Д. Федака [9], Г. Штонь [13] та ін., відзначали цю повість як одну із кращих не лише у творчій спадщині письменника, але й в українській літературі загалом. Так, наприклад, І. Дзюба твердить, що «Казка білого інею» – це «емоційне і глибоке вдячне слово про неньку, де синівське сприйняття і розуміння матері стає художньою об'єктивністю, розгортається в сув'язь зворушливих епізодів і промовистих картин долі, завдяки чому дорогоцінні материні риси не тільки возвеличені із синівською любов'ю, а й розкриті як живе й невичерпне, живлюще єство народної вдачі» [2, 516].

Ці думки критиків знаходять підтвердження і в епістолярії І. Чендея. Так, зокрема, сказане про батьків у листах до І. Денисюка – це не лише слова вдячного сина, який свято беріг традиції української родини, особливо на Закарпатті, де до батьків зверталися на Ви, а батька любляче називали «няньо» (в російських перекладах це слово подано без змін із відповідним коментарем. – С. К.): у цих словах і гіркота від усвідомлення неможливості реалізації таланту, даного Богом. Образи рідних батьків, гідних і чесних людей, І. Чендей нестиме у своїй душі до скону літ.

Варто наголосити й на такому показовому факті: розповідь про батьків у листі від 28 червня 1966 року до І. Денисюка він майже дослівно

повторить в автобіографічній повісті «Луна блакитного овиду» (1968), а також 1990 року в інтерв'ю «Конче скасувати цензуру» в газеті «Літературна Україна» як кандидат у народні депутати України [11, 3]. У листі до відомого літературознавця Л. Коваленка від 21 травня 1974 року, згадуючи свій день народження, слово «Мама» І. Чендей свідомо напише з великої літери, тим самим виявляючи велику любов і глибоку пошану до найдорожчої у світі людини [5, 139]. Від батьків І. Чендей узяв у дорогу життя й науку про те, що лише чесна й віддана праця може дати необхідні результати й принести душевну насолоду.

Список використаних джерел

1. Волинський К. П. Рецензія. Іван ЧЕНДЕЙ. Казка білого інею / Кость Волинський // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. — Ф. 221. — Оп. 2. — Од. зб. № 33. — Арк. 1—6.
2. Дзюба І. М. З криниці літ : у 3 т. / Іван Дзюба. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006–2007. — Т. 3 : Літ. портрети; Дніпровський меридіан; Зі спогадів. — 2007. — 880 с.
3. Дончик В. Неминуче й неминує : літературні досліди і хроніки / Віталій Дончик. — К. : Наук. думка, 2012. — 862 с.
4. Жулинський М. Сходження на Ясенову : [І. Чендей — 70] / Микола Жулинський // Літ. Україна. — 1992. — 11 черв. — С. 5.
5. Кіраль С. Зробити щось корисне для свого рідного народу : з епістолярної спадщини Івана Чендея : монографія / Сидір Кіраль. — Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2013. — 212 с.
6. Корабельников Г. Король Лир Верховини / Григорій Корабельников // Дружба народів. — 1966. — № 6. — С. 247—257.
7. Марко В. Творча зрілість — то вічне шукання / Василь Марко // Вітчизна. — 1980. — № 3. — С. 203—205.
8. Письменник Іван Чендей : Біобібліографічний покажчик / укл. О. Г. Люта, Л. О. Смочко, М. І. Трещак. — Ужгород : Вид-во «Мистецька Лінія», 2006. — С. 23—24.
9. Федака Д. З минулого — в майбутнє [вст. ст.] / Дмитро Федака // Чендей І. Птахи полишають гнізда ... Повість, роман / Іван Чендей. — Ужгород : Карпати, 1984. — С. 5—20.
10. Чендей І. Листи до К. П. Волинського / Іван Чендей // Приватний архів К. П. Волинського, м. Київ.
11. Чендей І. «Конче скасувати цензуру» : [інтерв'ю з письменником / Записав Ю. Пригорницький] / Іван Чендей // Літ. Україна. — 1990. — 22 лют. — С. 3.
12. Чендей І. Листи та вітальні листівки до Д. Бедзика, 30.12.1969—10. 11. 1973 рр. / І. Чендей // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. — Ф. 278 — Оп. 3. — Од. зб. № 553. — Арк. 1—6.
13. Чендей І. Рецензія на роман Д. Бедзика «Украдені гори», 1968 / І. Чендей // Там само. — Ф. 221 — Оп. 2. — Од. зб. № 11. — Арк. 1—7.
14. Штонь Г. Слово, що прагне навчати / Григорій Штонь // Літ. Україна. — 1979. — 28 серп. — С. 2.
15. «Я щасливий від спілкувань з Вами» [Листи І. Чендея до О. Гончара; публ. В. Гончар] // Слово Просвіти. — 2012. — № 28 (665). — 12—18 лип. — С. 10—12.

S. KIRAL'
Kyiv

**KYIV PATHS OF IVAN CHENDEY:
ARCHIVES AND DOCUMENTS**

Readers are offered the first from a series of articles in which the author introduces to the researchers the archival materials about the life and creative activity of Ivan Chendey – a famous Ukrainian writer. K. Volinsky's unpublished review of the collection manuscript of I. Chendey «The Tale of the White Frost» is analyzed and commented on in the given article.

Key words: archives, review, novel, short story, comment.

С. С. КИРАЛЬ
г. Киев

**КИЕВСКИЕ ТРОПЫ ИВАНА ЧЕНДЕЯ :
АРХИВЫ И ДОКУМЕНТЫ**

Вниманию читателя предлагается первая из цикла статей, в которой автор знакомит исследователей с архивными материалами о жизни и творчестве Ивана Чендея, известного украинского писателя. В данной статье проанализирована и прокомментирована неопубликованная рецензия К. Волинского на рукопись сборника И. Чендея «Сказка белого инея».

Ключевые слова: архив, рецензия, повесть, рассказ, комментарий.

**РЕЦЕНЗІЯ
ІВАН ЧЕНДЕЙ. КАЗКА БІЛОГО ІНЕЮ**

До рецензованого рукопису автор запропонував повість «Казка білого інєю» та два оповідання. Почну з повісті.

Десь за останні десятиліття років у розвиткові радянської багатонаціональної літератури досить виразно оформився, плідно розвивається один стилістично-змістовий напрям, котрий у критиці отримав назву «почвеннический». Щоправда, термін цей навряд чи можна визнати достатньо вдалим, таким, що точно і досить повно передає суть, основну ідейно-естетичну ціленаправленість даної літературної течії. Заплутує справу тут і те, що в розвиткові російської (почасти й української) літератури другої половини ХІХ ст. ми вже мали справу з «почвенниками». Хоча сучасне «почвенничество», порівняно з отим – «класичним», – має цілий ряд принципово суттєвих відмінностей...

І все ж, за браком кращого, вдамося вже до цього терміну. Писалося і пишеться критикою про твори цього напрямку багато. Суперечки навколо того чи іншого з його творів часом розгораються вельми запальні й бурхливі (за приклад чого може правити хоч би та пристрасна дискусія, котра розгорілась на сторінках союзної преси навколо повісті В. Распутіна «Прощание с Матерой»). З приводу ж усього

напрямку висловлювалось і чимало позитивного, схвального, робилися і слушні критичні закиди. Зокрема серед позитивного відзначалося насамперед прагнення розкрити першоджерела, першовитоки духовності та моральності, закорінивши їх у житті, праці, побуті, внутрішньому світі людини села на вироблення морально-етичних, психологічних параметрів якого превалюючим чином впливали «одвічна» близькість до природи, землі, умов та особливостей праці на ній. В умовах НТР, на фоні породжених нею глобальних екологічних проблем, в часи стрімкої урбанізації і вся та проблематика набуває неабиякої ваги. Закономірним слід вважати і те, що вона привертає посилений інтерес цілої групи письменників. Адже йдеться в кінцевому рахунку про те, що у вирішенні кардинального завдання суспільства зрілого соціалізму – формуванні духовно-морального світу всебічно розвинутої комуністичної особистості – ми ні в якому разі не повинні забувати і про ті морально-духовні народні цінності, котрі вироблялися віками трудового спілкування з природою, землею, найсуттєвішим чином позначившись на народній свідомості, моралі, етиці...

Чи не найбільш цікавого і результативного (в розумінні впливу на читача та й на розвиток творчих шукань сучасної літератури) той

напрям представлений нині в російській прозі. Твори тих же В. Белова, В. Шукшина, В. Астаф'єва, В. Распутіна, Є. Носова – переконливе свідчення тому. В українській прозі 60–70-х років, нехай і не в такому «чистому вигляді», проте по-своєму він також проявився досить цікаво і плідно. Зокрема в творах М. Стельмаха, «Вирові» Г. Тютюнника, «Лебединій зграї» В. Земляка, творах М. Томчання, Тютюнника-молодшого (Григора), Є. Гуцала, О. Сизоненка...

Постійно зберігає вірність тому напрямку, по-своєму розробляючи, осмислюючи та відображаючи його проблематику в її, так би мовити, сьогоднішньому переломленні (бачені, розумінні) також Іван Чендей. Ряд його новел, а надто – повість «Терен цвіте» і роман «Птахи полишають гнізда» – переконливе свідчення тому. У принципі, художньо-філософське осмислення тематично-проблемної полоси, пов'язаної з народними першоджерелами і коріннями духовності і моральності, пов'язаної з дослідженням народного характеру (в його, сказати б, традиційному виді), веде І. Чендей і в повісті «Казка білого інею».

Твір написано талановито. Образ Матері – верховинки Василюни виписано справді вражає. Під пером письменника цей образ, з одного боку, набуває великої сили узагальнення, постає як типовий народний характер. Кризь життя, долю, внутрішній світ Матері виразно проглядається глибинна проекція: авторський роздум про рідну Верховину, про життя і долю народу, його душевність, життєтворчу силу, внутрішнє благородство і красу. Повісткування про Матір природно підводить нас до роздумів про смисл людського існування на Землі, про одухотворюючу силу єднання людини з природою. Нарешті, постає тут і велими цікава паралель: Мати – Земля, котрі дають життя всьому живому, зігрівають його своєю безмірною добротою, теплом свого серця... До речі, коли вдатися до сучасної літератури, то, на мій погляд, після «Материнського поля» Ч. Айтматова ми ще не мали з такою мистецькою силою виписаного образу Матері, котрий дав оце Чендей у своїй повісті.

Варто також відзначити, з другого боку, що образ Василюни написано не тільки з великою мірою індивідуалізації, а й з отим, як сказав би Довженко, високим авторським душевним хвилюванням, яке захоплює й читача,

робить його сприйняття емоціонально-осередченим.

До притаманних якостей повісті слід віднести й те, що традиційно народне тут вводиться в пряме «щеплення» з новим – сучасним, радянським, в результаті чого воно отримує справді благодіючі можливості і стимули для свого вже нового розвитку і збагачення. Це реалізується як через долю Василюни, так і через долю її дітей.

Даючи високу загальну оцінку повісті, хотів би в той час звернути увагу автора і редактора на деякі «погрішності», дрібні недогляди, котрі впали мені в око при читанні тексту. Для зручності подаю їх посторінково.

На стор. 1 (і ще десь у тексті) автор пише: «уявами». Не знаю, може в карпатських діалектах це слово вживається і в множині. Та за нормами української мови воно має тільки одиницю. До речі, на стор. 85 зустрічаємо «два пампушки», хоча, знов же, в українській мові «пампушка» – жіночого роду.

На стор. 26–31 Олена, як на мій погляд, надто вже довго «товче» про манікюри, «мастила» і «душила» (які влучні народні терміни!), нинішню моду взагалі. В принципі ті її осудливі слова і на місці, так би мовити, і природні. Проте в даному разі, в даній ситуації це для неї другорядне, а розводиться вона про нього довгувато. Адже вона зустрілася з сестрою-лікарем і найперше хоче, щоб та про її болячки послухала та ліків від різних хвороб відлила. Тож чи не здається авторові, що те надмірне наголошення на критиці моди і з психологічного боку невиправдане?

На стор. 93 узагальнюючий абзац про п'ятдесят літ, які для Василюни «минули рікою злиднів, голоду і холоду», – неточний. Адже в ті «п'ятдесят літ» входять і радянські роки, які (в оригіналі слово «коли» виправлено на «які». – С. К.) – що і в повісті показано! – справді принесли їй і дітям її, всій Верховині нове життя. Так що це місце вимагає уточнень.

На стор. 95 смерть Юлинки пояснюється тим, що народила її Василюна передчасно, бо тяжку роботу нікому було за неї робити, от вона і взялася була за неї. Пояснення це природне, переконливе. Але ж раніше (див. стор. 67) вона пояснювала смерть доньки тим, що пуповину було їй відрізано ножицями, взятими від мерця. Нехай це і забобон, але

ж він жив у свідомості Василюни. Тож чи слід отут (стор. 95) про нього «забувати»?

На стор. 101 говориться, що Ружанка привела первістка бичка, а раніше говорилося, що теличку.

Нарешті, в розділі-новелі «Чорний іній» отець Никодим і дячок під кінець і взагалі десь «загубилися». А це, як мені дається, таки «мінус», бо чекалося, що в розкритті теми «чорного інію» вони відіграють роль помітнішу.

Тепер про оповідання. «Цимбаланя» читається з інтересом, а головне – з емоційною «віддачею». Авторіві вдалося досить виразно виписати образ головної героїні твору (правда, Василюною я б її не назвав, зважаючи на те, що мати в повісті «Казка білого інею» теж має таке ім'я), зацікавити нас нею і – тим більше душевно переживати, що таку талановиту людину загубила горілка. «Мораліте» цього оповідання, як бачимо, цілком актуальне: боротьба з п'янством набуває у нас зараз масштабу загальносуспільного. «Виручає» твір і те, що автор не збився на суто «антиалкогольну» тему, а, як би це поточніше сказати, не без успіхів спробував «переломити» її через людську долю, досить рельєфно подав людські образи (Цимбаланя, кумасі), змалював шмат живого життя.

От тільки відносно Кантюженого. Чи варт його так назвати (від контуженого) і взагалі робити інвалідом? Взагалі, коли він буде і просто п'яничкою-гульвісою, в розкритті основної ідеї оповідання це нічого не змінить.

Порівняно слабким видалося мені оповідання «Теплий дощ». Звичайно, порівняно з інши-

ми творами цієї збірки, бо як на другого якогось прозаїка, то твір цей міг би і в здобутках числитися. Зрештою, й сама ідея оповідання (про необхідність уважного, осердеченого ставлення до людини, надто молодой, ще не устояної, про необхідність «снисходительного отношения», котре, за словами Горького, є «самым разумным и справедливым отношением к человеку») не викликає сумнівів щодо своєї потрібності, актуальності. Зрештою, й викладена в ньому історія видається життєвою, по-своєму цікавою і повчальною.

Однак у самому викладі її ще відчуваються певні «недотягнутості». Приміром, у «викритті» батька-м'ясника помітний наліт заданості. Мабуть, трохи менше «згушуй фарби» тут автор, то й сам образ став би життєвіший, переконливіший. Вже з іншого боку, але таке «згущення», здається мені, дещо зашкодило і Павликові. Згушення саме щодо тяжкого становища в його родині. Адже і перше (м'ясник-негідник) і друге (бідність Павлика) не може служити виправданням того, що він таки украв чужі гроші. Видно, тут ще якихось нюансів («поворотів») пошукати б не завадило.

Резюме: рецензована збірка Івана Чендея, безперечно, заслуговує на видання, у ній маємо талановиту повість. У ній є два непоганих оповідання. А перше з них – то й зовсім хороше. Що ж до моїх зауважень і побажань, то радий буду, коли вони в чомусь прислужаться авторіві при остаточному «дотягуванні» рукопису в процесі його підготовки до друку.

15 березня 1978 року. Кость Волинський.

КОМЕНТАРІ

Пропонуємо читачам неопубліковану видавничу рецензію К. П. Волинського на рукопис збірки «Казка білого інею». Рецензія (машинопис з деякими правками автора) датована 15.03.1978 р. і як свідчать видавничі позначки надійшла до видавництва «Карпати» 20.03.1978 року. Оригінал зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (Ф. 221. – Оп. 2. – Спр. 33. – Арк. 1–6). Подається за першодруком.

...запропонував повість «Казка білого інею»... – йдеться про повість І. Чендея, яка побачила світ 1979 р. в ужгородському вид-ві «Карпати» у збірці під такою ж назвою, яка вміщувала ще й два оповідання («Цимбаланя» і «Теплий дощ»). До друку рукопис збірки підписано 06.04.1979 р. Наклад – 65 000 примірників. Ціна – 70 коп. Редактор – В. Т. Дзьоба, худож. М. І. Митрик.

У домашній бібліотеці К. П. Волинського зберігається примірник цієї збірки з дарчим надписом І. Чендея:

«Дорогому і шанованому глибоко Костянтину Петровичу з щирою вдячністю за підтримку і допомогу в ім'я цієї невеликої книги. Добра і щастя Вашій хаті, цілую всіх у ній!

Щиро Ваш Ів. Чендей, 31. /УІІ 79 р.».

...навколо повісті В. Распутіна «Прощание с Матерой». – Йдеться про радянського російського прозаїка Валентина Григоровича Распутіна (нар. 15.03.1937), представника так званої сільської прози, автора повісті «Прощание с Матерой» (1976), яка одразу після її публікації на сторінках журналу «Наш современник» привернула до себе увагу читача і критики. Письменник порушив тут актуальні питання не лише того часу, а й вічні проблеми існування людства як такого, зокрема заговорив про негативні екологічні наслідки НТП, про дикий наступ цивілізації на уцілілі закутки сільського укладу життя. В. Распутін торкається вічної проблеми сув'язі поколінь, теми життя і смерті, сенсу людського буття як такого, любові до рідної землі та своєї батьківщини – великої і малої. Разом з В. Астаф'євим, Л. Леоновим, С. Залигінім, Ф. Абрамовим, В. Беловим, Чингізом Айтматовим (відомі їх і публіцистичні виступи у пресі) В. Распутін у російській літературі, а І. Чендей – в українській своїми творами та публіцистикою домоглися того, що не відбулося остаточної духовно-моральної деградації суспільства, на весь голос заговорили про екологічні проблеми та бережливе ставлення до природи. В. Распутін відомий і як несхитний борець за збереження унікального природного заповідника Байкалу. Виступи російських письменників на дискусіях, присвячених повороту північних і сибірських річок на Південь, додавали цим суперечкам, перш за все, характеру пошуку істини в його етичному заломленні. Обговорюючи «проект століття», вони звертали увагу на проблему відповідальності людини перед природою, розумного природокористування. Саме завдяки їх небайдужим голосам у 1986 році було прийнято Постанову уряду і партії «Про припинення робіт по перекиданню частини стоку північних і сибірських річок».

Твори тих же В. Белова, ... – йдеться про Василя Івановича Белова (23.10.1932–04.12.2012), російського радянського письменника, одного із родоначальників і яскравих представників так званої «селянської прози» у тогочасній літе-

ратурі. Повість «Привычное лето» (1966) принесла популярність і славу письменникові, які остаточно підтвердив виходом наступної повісті «Плотницкие рассказы» (1968). На прикладі змалювання життя однієї родини письменник показав витоки народного характеру, торкнувся етичних проблем, тут по-новому показано морально-філософську сутність таких, здавалось би, абстрактних понять, як обов'язок, совість, краса. Перед читачем через показ життя і вчинків головного героя Івана Африкановича Дринова та його родини розкривається природа російського національного характеру, його духовна сутність. Саме це й стало предметом критики автора, якого звинувачували у суспільній пасивності, примітивізмі та інших гріхах.

1976 року побачив світ роман В. Белова «Кануны» (підзаголовок «Хроника конца 20-х годов»), у якому письменник по-новому підходить до зображення долі селян, зокрема показує згубність колективізації від самих її початків і переосмислює цю проблему в аспекті історичної пам'яті. В. Белов категорично не сприймав ідею щодо огульного заперечення всього, так би мовити, віджилого і старого, твердив, що «Россия не Феникс. Если ее уничтожить, она не сможет возродиться из пепла...». Окрім життя вологодського села Шибанихи, у романі бачимо і робітничу Москву кінця 20-х років. Глибоко досліджуючи історію 20-х років ХХ ст., В. Белов своїм твором заглядає в майбутнє, застерігає, змушує читача зробити морально-етичні висновки з подій минулого.

... В. Шукшина, ... – йдеться про Василя Макаровича Шукшина (25.07.1929–02.10.1974), видатного російського радянського письменника, кінорежисера, актора, сценариста автора книги «Сельские жители» (1963), героями якої постають пересічні мешканці російського села, трудівники із своєрідними характерами, спостережливі та гострі на слово. Деякі із них через свою поведінку видаються диваками, дехто має непросту долю; автор зумів лаконічно, але достеменно показати побут села, він глибоко розмірковує над морально-етичними проблемами, над сутністю національних та загальнолюдських цінностей.

... В. Астаф'єва, ... – йдеться про Віктора Петровича Астаф'єва (01.05.1924–29.11.2001), видатного російського радянського письмен-

ника, лауреата двох Державних премій СРСР, трьох Державних премій РФ, Героя Соціалістичної праці. Твори В. Астаф'єва («Перевал» (1958), «Стародуб» (1960), «Звездопад» (1960–1972), «Кража» (1966), «Где-то гремит война» (1967), «Последний поклон» (1968), «Слякотная осень» (1970), «Царь-рыба» (1976)) вирізнялися колоритною мовою, глибокою правдою про воєнне життя та сільський побут й тому користувалися неабияким успіхом серед читачів, перекладені багатьма мовами світу та видані мільйонними тиражами. З В. Астаф'євим, своїм однокурсником по Літінституту в Москві, І. Чендей, про що розповів мені Д. Федака, підтримував дружні стосунки.

... **Є. Носова** ... - йдеться про Євгена Івановича Носова (1925–2002), російського радянського письменника, Героя Соціалістичної Праці, якого також зачисляють до письменників-«деревенщиків», тобто представників «сільської прози», а також авторів творів про «окопну правду» війни. Лауреат премії Олександра Солженіцина (2001). Навчався на Вищих літературних курсах при Спілці письменників СРСР (1960–1962) водночас із І. Чендеєм. Автор творів «Тридцять з'єрен» (1961), «Где просыпается солнце?» (1965), «В чистом поле за просёлком» (1967), «Берега» (1971), «Красное вино победы» (1971), «Шумит луговая овсяника» (1977), «Усвяские шлемоносцы» (1977) та ін.

... **в творах М. Стельмаха**, ... - йдеться про Михайла Панасовича Стельмаха (11(24). 05.1912–27.09.1983), видатного українського радянського письменника, драматурга, фольклориста, Героя Соціалістичної Праці, академіка.

... **«Вирові» Г. Тютюнника**, ... - йдеться про Григорія Михайловича Тютюнника (23.04.1920–29.08.1961), українського радянського письменника, автора широковідомого роману «Вир» (1960), вихід якого став визначною подією в історії української літератури, оскільки засвідчив неухильне одужання і відродження національної словесності після сталінського удару. У цьому творі Г. Тютюнник порушив як гостроактуальні, так і вічні проблеми людського буття.

... **«Лебединій зграї» В. Земляка**, ... - йдеться про Василя Сидоровича Земляка (спр. прізви. Вацлав Вацік, 23.04.1923–17.03.1977), українського радянського письменника, кіно-

сценариста чеського походження. Його твори «Рідна сторона» (1956) та «Кам'яний Брід» (1957) присвячені темі українського повоєнного села. Славу митцю принесла дилогія «Лебедина зграя» (1971) і «Зелені Млини» (1976), у якій в образі села Вавилон втілена історія українського Побужжя, починаючи з пореволюційних подій, коли виникали комуні й точилася смертельна «класова» боротьба, й кінчаючи визволенням краю навесні 1944-го від фашистських окупантів. Ці два твори відзначені Шевченківською премією (посмертно).

... **творах М. Томчанія**, ... - йдеться про Михайла Івановича Томчанія (16.07.1914–19.01.1975), українського радянського письменника угорського походження, автора багатьох оповідань та відомого роману «Жменяки» (1964). Разом із І. Чендеєм 1966 р. він представляв письменників Закарпаття серед номінантів на звання лауреата Шевченківської премії в 1966 році.

... **Тютюнника-молодшого (Григора)**, ... - йдеться про Григора Михайловича Тютюнника (05.12.1931–06.03.1980), українського письменника, кіносценариста, молодшого брата Г. Тютюнника по батькові, автора відомих збірок «Зав'язь» (1966), «Деревій» (1969), «Батьківські пороги» (1972), «Крайнебо» (1975), «Коріння» (1978). Його творчість була посмертно відзначена Державною премією ім. Т. Г. Шевченка (1989).

... **Є. Гуцала**, ... - йдеться про Євгена Пилиповича Гуцала (14.01.1937–04. 07. 1995), українського письменника, журналіста, поета і кіносценариста, автора численних оповідань та повістей, якими зачитувалися не лише в Україні, а й поза її межами в перекладі на інші мови. Серед них варто назвати збірки «Люди серед людей» (1962), «Яблука з осіннього саду» (1964), «Скупана в любистку» (1965), «Хустина шовку зеленого» (1966) «Родинне вогнище» (1968), «Запах кропу» (1969), «Орлами орано» (1977) та ін.

... **О. Сизоненка** ... - йдеться про Олександра Олександровича Сизоненка (нар. 20.09.1923), відомого українського письменника, автора багатьох збірок оповідань, повістей, романів, зокрема «Рідні вогні» (1951), «Рідні краї» (1955), «Далекі гудки» (1957), «В батьківському краю» (1959);

«Корабелі»(1960), «Білі хмари» (1965), «Хто твій друг» (1972), «Хліб з рідного поля» (1978), «Не вбиваймо своїх пророків. Книга талантів» (2003) та ін. За трилогію «Степ» («Степ», 1976; «Була осінь», 1980; «Мета», 1983) удостоєний звання лауреата Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1984).

1966 року роман О. Сизоненка «Білі хмари» був також серед номінантів на присудження премії ім. Т. Г. Шевченка. В інтерв'ю «Українській літературній газеті» від 05.10.2012 року з цього приводу він сказав таке: «1964 року [його] надрукував журнал «Вітчизна», далі – видання в «Радянському письменнику». А 1965-го весь комітет із Шевченківської премії проголосував за нього таємно, та Гончар головував замість Корнійчука і сказав: «Сизоненко нікуди не дінеться, йому тільки сорок років... А в списку Петро Йосипович Панч, якому сімдесят п'ять. Давайте відкритим голосуванням віддамо Панчеві». І йому дали премію. Це абсолютно справедливо, Панч набагато більше зробив, він – фундатор української радянської прози. А Сизоненко таки нікуди не подівся, став лауреатом через 20 років...».

... **повість «Терен цвіте»** ... – уперше повість «Терен цвіте» вийшла 1958 року окремою книжкою загальним накладом 8,800 примірників в Ужгороді в Закарпатському обласному видавництві, художнє оформлення якої виконали знані художники А. Кашшай і Ф. Манайло. 1967 року у вид-ві «Дніпро» вийшла збірка творів І. Чендея під такою ж назвою: Терен цвіте : Новели. Повість / передм. Г. Аврахова «Майстер новели»; іл. Ю. Замотова. – К. : Дніпро, 1967. – 463 с.

Зміст: Новели. Чайки летять на Схід. – Ружана. – На заробіток. – Тестамент. – Василько. – Льодові квіти. – Як Михайло Савула за підручники голосував. – Провесна. – Книжечка. – Зведениця. – Задушна субота. – Тарко. – Весільний кулон. – На фронт. – За село. – Потолочені квіти. – Ярина. – У вагоні. – Ватри не згасають. – Ялинка. – Берізка. – Повернення. – Трембіта. – Плуг. – Косарі. – Чорнокнижник. – Цвяхи. – Вікна у світ. – Син. – Терен цвіте. Повість.

Фактично, до книги увійшли оповідання, новели та повість «Терен цвіте» із попередніх видань І. Чендея, а саме: «Вітер з полонини : Оповідання та повість» (К., 1958), «Ватри не згасають. Оповідання» (Ужгород, 1960), «Пое-

динок : оповідання» (К., 1962), окрім таких творів: Чорна хмара. – Палій. – Весняний цвіт. – Як отець Лука саджанці вирощував. – Поєдинок. – Біловолоса Галя. – Оленьок. – Лист каштана(у книжці «Ватри не згасають. Оповідання» (Ужгород, 1960) ця новела має таку назву: «Жмуток кленового листя». – С. К).

Ця збірка І. Чендея вийшла у світ у престижній серії «Бібліотека української радянської прози», започаткованій видавництвом «Дніпро». Цього ж року там побачили світ твори Остапа Вишні, Олеса Гончара, П. Загребельного, Г. Косинки, Ю. Мушкетика, М. Руденка, Ю. Яновського та ін.

Невдовзі на сторінках газети «Літературна Україна» (01.09.1967) з'явилася рецензія О. Бабишкіна «Вікна у світ». Обравши заголовком рецензії назву новели І. Чендея, присвячену першій учительці Йолані Тимкович, знаний літературознавець небезпідставно стверджував, що цей твір «належить до кращих вірців «поезії в прозі». У цьому творі письменник, як і в інших новелах, оповіданнях, повістях, наголошує критик, «знаходить особливі слова, що промовляють до людських почуттів, тут особисте й громадське» органічно «поєднується з письменницькою зрілістю», а тому «у нашій літературі, так вдячній своїм учителям за добре напучення в житті, не багато знайдеться таких проникливих, задушевних творів про свого учителя, як оцей».

Оповідання й новели письменника, зазначає О. Бабишкін, «вже давно завоювали собі прихильного читача небалакучістю в розкритті душевного стану верховинця», який «любить міжгір'я, землю», «це люди жилавих робочих рук». Рецензуючи збірку «Терен цвіте», критик доходить висновку, що «гортаєш сторінки одної великої книги про звичайне закарпатське міжгірське село Забережа, родовід злиднів і невсипущого прагнення до щастя й достатку, а насамперед до воленьки ясної», а тому народжується відчуття, що всі твори цієї збірки «становлять один великий роман, своєрідну енциклопедію буття закарпатця». Високо оцінивши це «святкове видання» творів І. Чендея, відзначивши значущість роману «Птахи полишають гнізда», київський літературознавець логічно висновує, що жанр новели «найперспективніший у розвитку Чендеевського таланту», який у «багатій на селян-

ську тему українській літературі [...] сказав своє слово. Те слово, яке міг сказати тільки він, його талант».

Див. : Бабишкін О. Вікна у світ [рец. на кн. : Чендей І. Терен цвіте : Новели. Повість. – К. : Дніпро, 1967. – 463 с.] // Літ. Україна. – 1967. – 01 верес. – С. 3.

... і роман «Птахи полишають гнізда» ... - йдеться про видання:

Чендей І. Птахи полишають гнізда ... Роман / Передм. О. Г. Мусієнко. – К. : Рад. письменник, 1965. – 262 с. Книга вийшла загальним накладом 30 000 примірників.

У 1968 році цей роман І. Чендея в авторизованому перекладі Є. Хайтіної та І. Солодовникової був опублікований на сторінках часопису «Дружба народів» (№ № 2–3) з передм. Л. Теракопяна, у якій зазначено, що «во многом итоговом для писателя» творі продемонстровано «верность своему краю, верность своему народу, его культуре, его лучшим традициям», адже в цьому романі «наиболее отчетливо сконцентрированы раздумья Чендея о прошлом, настоящем и будущем своего края» (Дружба народів. – № 2. – С. 101).

Цього ж року окремими книгами цей роман побачив світ у московських видавництвах «Молодая гвардия» (з післямовою Г. Корабельникова) та «Художественная литература» (з передм. Л. Теракопяна).

... після «Материнського поля» Ч. Айтматова ... - йдеться про Чингіза Торекуловича Айтматова (12.12.1928–10.06.2008), киргизького радянського письменника-прозаїка, гуманіста, політичного та культурного діяча, яскравого представника генерації «шістдесятників». Писав російською та киргизькою мовами. У повістях «Материнське поле» (1965) та «Прощай, Гульсарі» (1966) письменник оповідає про історію свого народу, події революції, про колгоспне будівництво, роки війни. Головні герої тут – Старець, Мати, яка перед смертю сповідається перед природою, а саме: Землі (Толгонай) та коню Гульсарі (Тананбай). У романі «Буранний полустанок. (І довше століття триває день)» письменник торкається проблем першооснов людського буття на землі.

... як сказав би Довженко, ... - йдеться про Олександра Петровича Довженка (29.08 (10.09).1894–25.11.1956), видатного українського письменника, кінорежисера, художника, класика світового кінематографа.

... за словами Горького, ...- йдеться про Максима Горького (спр. прізв. Пешков Олексій Максимович, 16(28).03.1868–18.06.1936), російського письменника, драматурга та публіциста Російської імперії та СРСР.

Матеріали надійшли до редколегії 14.08.2014 р.